

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

ՍՐԲԱՋԱՆ ՏԵԱՌՆ

ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՐԿԱՅՆԱՐԱՋՈՒԿ ԱՐԴԱԻԹԵԱՆՑ

ՎԱՍՆ

ՀՈԳԵԻՈՐ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՆԱԽԻՋԵԻԱՆԻ.

ՄԱՍՆ ԶՈՐՐՈՐԴ,

Վասն կառավարութեան հասարակ եկեղեցեացն:

Ա.

Գրեմք վասն եկեղեցեացն, զի զամենայն եկեղեցիսն միասիրտ, միապէս եւ միով աջօք հայելով պաշտեսցեն ժողովորդքն, առանց մեր եւ ձեր ասելոյ. զի լիցի սէր եւ միաբանութիւն հասարակութեանն, ընդ որ հաճի Աստուած. զի ամենայն եկեղեցիքն եւս են տուն Աստուծոյ եւ տաճար փառաց ամենակալին. եւ մեծապէս մեղանշէ որ բաժանէ զնոսա իւրտի իւրում, զմիոյն պայծառութիւն կամելով եւ զմիւսոյն ոչ:

Բ.

Սրբազան Արքեպիսկոպոսն եւ կամ Հոգեւոր Դատարանն՝ երկու եւ երեք իշխանաց վկայութեամբ կարգեսցեն երիցփոխ զարս հաւատարիմս իւրաքանչիւր եկեղեցեաց յատուկ յատուկ, եւ զեկեղեցեաց անօրսն դաւաքաւ. յանձնեսցեն նոցա, եւ երիցփոխքն պնդապէս եւ լաւագոյն պաշտպանութեամբ պանեցեն զամենայն անօրսն արծարեղէս եւ շորեղէս, որ եւ ըստ ժամանակին հաշիւ տայցեն Հոգեւոր Դատարանին:

Գ.

Գործ երիցփոխանացն է ջանալ արդիւնաւորել զեկեղեցիսն իմոմէ, իխնէ, զոր պարտ է ինքն հոգալ արդեամբ եկեղեցւոյն եւ ծախել. իզանձանակէ, իմկրտութենէ, ի պսակէ եւ իննջեցելոց եւ յայլոց: Բայց համեստութեամբ վարեսցին ընդ ժողովրդեանն վասն արդեանցն, եւ ըստ կարողութեանն պահանջեսցեն, իմկրտութենէ, եւ իպսակէ: Իմկրտութենէն տասն կոպէկ առ հասարակ, իսկ ունեւորքն

առանել. իպսակէ քսան կոպէկ առ հասարակ, իսկ ունեւորքն առանել. ինեւելոց՝ երէ կտակ եւ խոստմունք առնիցի՝ այն է. իսկ երէ ոչ ունիցի, յորժամ ննջեցեալն իյեկեղեցի տանիցեն, առ հասարակ քսան կոպէկ տացեն, բայց ունեւորքն եւս առանել:

Դ.

Մի բողոցուն երիցփոխանքն քահանայից՝ ձեռնամուխ լինել իմոմս եւ իխունկս եկեղեցւոյ. բայց պատարագողացն ըստ բանականին տացեն վասն սաղմոսելոյ եւ այլ աղօրթից:

Ե.

Գանձանակ եկեղեցւոյն շրջեսցի իշարարու պատարագին, իկիրակամտին, եւ իկիրակի պատարագին, եւ յայլ հանդիսաւոր տօնս:

Զ.

Գանձանակք որք պարտին լինել իյեկեղեցիսն՝ այսօրիկ են. 1, Սուրբ Աբրուսոյն Էջմիածնի: 2, Սուրբ Երուսաղէմայն: 3, Վանիցն: 4, Կարապետին: 5, Նոյնոյ եկեղեցւոյն: 6, Սանկր-Պետրոպօլսոս սուրբ Կատարինէ եկեղեցւոյն մերոյ՝ վասն մեծագունեղ բարերարութեանց եւ երախտեաց անդ եղեալ իշխանացն մերոց Ազնիւ Աղայ Յովհաննէսին Նղիազարեան, զոր արար եւ միշտ առնէ հասարակութեան մերում. եւ ինմին եղեալ իշխանքն միշտ պիտոյ են մեզ եւ հասարակութեան մերոյ. ուստի եւ մերս հասարակութիւնն՝ նոցին հասարակութեանն պարտի օգնութիւն առնել, որ է սուրբ եկեղեցին Կատարինեայ. զի ինեկայս յոյժ սակաւաւորք են ազգ մեր անդ: Յետ այնորիկ 7, Աղբատաց. 8, Քահանայիցն: Այսու կարգաւ եւ զանձանակքն գնացեն:

Է.

Սուրբ Էջմիածնայ զանձանակն շրջեսցի իկիրակամտին եւ իկիրակի պատարագին: Սուրբ Երուսաղէմայն իկիրակէին առաւօտեան ժամու իւղարբից Աւետարանին. զի

այս բնական կարգն է նոցա . իշարար եւ իկիրակէին՝ Վանիցն եւ Առաջնորդարանինն : Սուրբ Կատարինէ եկեղեցւոյն Պետրապօլքու , եւ նոյնոյ եկեղեցւոյն զանձանակսն իկիրակէին . իսկ քահանայիցն յամենայն առուր յորում պատարագ լինի : Իսկ ինանդիսաւոր առուրքն Յայտնութեան եւ Մկրտութեան՝ ամենայն զանձանակքն զկնի միմիանց :

Ը.

Ամենայն զանձապետք եւ երիցփոխք սահմանեցեն յիւրաքանչիւր եկեղեցւոյ աման ինչ , եւ կնքեցեն զայն վասն զանձանակաց իւրեանց որք շրջին իկիրակեսն եւ յայլ նշանակեալ առուրսն . զորս ժողովեալ անդ արկցն , եւ իղիպօղ ժամանակի առեալ զարդինսն՝ դավճ զրեալ արկցն յաման անդր վասն տարելից հաշուատութեանն :

Թ.

Ամենայն հաւատով ննջեցեալ՝ յորժամ կամիցի կտակ զրել եւ կամ խոստմունս առնել վասն հոգւոյ իւրոյ , պարտի իխոստման եւ իկտակի իւրում հարկաւոր իմանալ զՍուրբ Արթուրն Էջմիածին . զիւր վանքն եւ Առաջնորդարանն յիշել՝ ըստ խոստմանն եւ կտակին . բայց Սրբոյ Արթուրն բաժինն կրկին չափով : Այս հարկ եւ պարտաւորութիւն է ինքեան կտակարարին : Ընդ նմին յիշել եւ զաղքատս : Իսկ այլքն ամենայն ոչ են իհարկաւորութեան . այլ երէ ջերմեռանդ ոք իցէ , կամիցի եւ սուրբ Երուսաղէմայ , սուրբ Կարապետին , իւր իսկ եկեղեցւոյն , եւ այլոց վանօրէից եւ եկեղեցեաց եւս մասն հանել , յոյժ բարի առնէ . այն ողորմութիւն է եւ ոչ հարկ :

Ժ.

Ամենայն հաւատով վախճանեալ քրիստոնէի ընտանիքն , երէ հայր իցէ , երէ որդի եւ կամ այլ ինչ բարեկամ , որք ժառանգողք են ընչից մեռելոյն , յորժամ ննջեցեալն ոչ ունիցի կտակ եւ խոստմունք՝ նոքա պարտին իկալից հանգուցելոյն մասն հանել սրբոյ Արթուրն , զոր հոգւոյ բաժին կոչեմք : Վասն որոյ՝ քէ այլոց վանօրէից եւ եկեղեցեաց տան եւ քէ ոչ , սրբոյ Արթուրն հարկաւոր է , ըստ որում է ծնող հոգեւոր եւ զլուխ ամենայն եկեղեցեաց . զի եւ միաբանք նորին վայելեալ , աղօթեցնն զցայգ եւ զցերեկ վասն հոգւոց նոցին փրկութեան : Եւ զկնի սրբոյ Արթուրն հարկ է եւ տեղւոյս Վանիցն եւ Առաջնորդին : Բայց յանկարծամահից եւ յանհաղորդից , առաւել պարտին մասն հանել ըստ կանոնաց՝ ըստ տեղւոյն եւ ըստ կարողութեանն :

ԺԱ.

Ամենայն քրիստոնէայ իժամ բարի մահուան իւրում երէ կտակ զրեցէ ինքեան , երկուք եւ երեք վկայիւք , եւ ղիցի այնպէս : Բայց Սրբոյ Արթուրն բաժինն քան զայլոցն

պարտի առաւելապատիկ լինել , որպէս իվերն զրեցի քէ ըստ որում է մեզ ծնող եւ տեղի պարձանաց . եւ պարտաւորութիւնն խոտովանահայր քահանային է , որ քաղցրութեամբ յորդորեցէ զխոստովանողին իւր՝ յուշ առնելով նմա զերախտին Սրբոյ Արթուրն Էջմիածնի , եւ զնորին կտակն ըստ կարողութեան կտակարարին առաւելու :

ԺԲ.

Երէ պատահեցի իքաղաքի ոք որ իցէ պանդուխտ , օտարական կամ մշակ , կամ գերի , կամ աղքատ , կամ ժողովաւոր , քէ եկեղեցական եւ քէ աշխարհական , վարդապետ կամ քահանայ , կամ հասարակ ժողովուրդ՝ այր կամ կին , որ երէ առանց կտակի մեռանիցի , նոցին մնացեալ ինչքն՝ կանոնական հրամանաւ՝ Սրբոյ Արթուրն Էջմիածնի է եւ ոչ ումեք . ոչ Առաջնորդին է եւ ոչ վանիցն : Վասն որոյ Հոգեւոր Դատարանի մերոյ եղեալ դատաւորքն պարտին զնալ , զրել եւ տիրել , ընդ միոյ դատաւորին մագիստրաթի : Բայց երէ ունիցի պարտք , հասուցեն , եւ զբաղման կարգն ըստ արժանւոյն եւ ըստ կային հոգացեն . եւ զմնացեալն դաւարաւ պահեցեն ընդ այլ արդեանց Սրբոյ Արթուրն : (Յետոյ նշանակեալ է այսպէս . երեք բաժին եղիցի . Արթուրն , Վանքին տեղւոյս , եւ աղքատացն քաղաքիս) :

ԺԳ.

Երէ պատահեցի այնպիսի մեռանող ոք՝ տնաւոր եւ կամ դարիպ վաճառական , որ անյիշատակ լինիցի , եւ զկնի մահուան իւրոյ՝ իւր կայիցն տիրող չլինիցի , երէ կտակ զրեցէ , եւ իւր կայքն ինքնին բաժանեցէ Սրբոյ Արթուրն եւ այլ վանօրէից եւ եկեղեցեաց , եւ աղքատաց եւ քահանայից , եղիցի այնպէս : Իսկ երէ կտակ չունիցի , եւ ոչ յիշատակ ժառանգող ընչից իւրոց , Հոգեւոր Դատարանի մերոյ դատաւորքն պարտին ընդ միոյ դատաւորի մագիստրատի զնալ եւ զրել զամենայն ինչս հանգուցելոյն՝ զշարժունն եւ զանշարժունն , զնաղոն եւ զվեճն եւ զվեճեղէն եւս ծախել . երէ պարտք ունիցի՝ հատուցանել , եւ հոգալ զնա իբաղումն եւ իքահանայսն ըստ կարողութեան վախճանելոյն . եւ զմնացեալն , զոր օրինակ երէ լինիցի հինգ բուպլի , երկու բուպլի Սուրբ Արթուրն Էջմիածնի տալ , մէկ բուպլի վանիցն , մէկ բուպլի Առաջնորդին , եւ մէկ բուպլի աղքատացն . այս օրէն յաւիտենական եղիցի :

ԺԴ.

Իսկ երէ այնպիսի հանգուցելոյս կայքն պատշաճ լինիցի տալ մերձաւորի իւրում , որ երէ ունիցի , յայնժամ զտասանորդն առցն եւ ըստ վերոյ կարգին բաժանեցեն . սուրբ Արթուրն , Վանքին , Առաջնորդին , եւ աղքատացն ,

զիտութեամբ հոգեւոր եւ մարմնաւոր դատաւորաց . եւ զզի-
րլս յիշատակաց պահեսցեն վասն ապագային :

ԺԵ .

Եւ երբ լինիցին , զոր օրինակ , երկու եղբարք բաժանեալ
ընչիւք , մինն մեռանիցի անյիշատակ եւ միւսն տիրել
կամիցի ընչից եղբօրն իւրոյ , ըստ վերոյ օրինակին ' տասա-
նորդս հանցեն ինմանէ , եւ բաժանեսցեն սուրբ Աթոռոյն ,
Վանքին , եւ Առաջնորդին , եւ աղքատացն , ըստ օրինա-
կին վերնոյ : Այնպէս եւ այլ մերձաւորաց արասցեն :

ԺԶ .

Երբ այնպիսի դարիւ պ ոք մեռանիցի , որ յիւրում երկ-
րումն ժառանգ ' այսինքն վարիս ունիցի , եւ տեղս իմե-
ռանելն չիցէ կարգեալ զոք վէքիլ եւ հոգարարձու ինքեան ,
եւ նորին ամենայն կայքն զրեսցեն հոգեւոր եւ մարմնա-
ւոր դատաւորքն ' քէ նաղոյ եւ քէ վէճ , եւ իզալ ժառանգա-
ցըն մեռելոյն ' յայտնեսցեն Սրբազան Արքեպիսկոպոսին
վիճակի ' երբ իցէ յայլ քաղաքի . որպէս եւ նա զրեսցէ ,
արասցեն այնպէս . զի յայսմանէ եւս պարտի տասանորդ
հանել վասն հոգւոյ իւրոյ ըստ վերոյ սահմանի :

ԺԷ .

Ապա երբ ազահոօրին ինչ արարեալ ժողովուրդքն
կամ քահանայքն , կամ հոգեւոր եւ մարմնաւոր դատա-
ւորքն վասն կայից այնպէս մեռանողին , եւ տացեն նմա
խոստովանիլ եւ կտակ ոչ զրել , որպէս քէ կայքն նորին
յափշտակելով . եւ կամ քէ ոք վասն ազահոօրեան այն
մեռանողին վէքիլ լինիցի ստութեամբ , եւ կամ յետ մա-
հու նորա ազահոօրին արասցէ վասն կայից մեռանողին ,
յամենայն կողմանէ նզովեալ եղիցի , յԱստուծոյ եւ յամե-
նայն սրբոց նորա . զի ազահեաց զինչս մեռելոյն . եւ
յնպիսկոպոսէն նզովս բանաղրանաց ընկալցի ըստ ժամա-
նակին ' մինչեւ գղջացեալ խոստովանեսցի :

ԺԸ .

Ննջեցեալն որ եկեղեցին որ տանիցեն , եւ զբաղման
կարգն ինմա կատարեսցեն , զիազարդն ' որ է երեսքար-
շիկն , երբ ունիցի ' նոյն եկեղեցւոյն լինիցի , եւ զնոյնն
զգեստ եկեղեցւոյն արասցեն : Իսկ երբ իյեկեղեցւոյն ոչ տա-
նիցեն , եւ զբաղման կարգն իյեկեղեցւոյն ոչ կատարեսցեն ,
երբ ունիցի զիազարդ ' Սուրբ Աթոռոյն է , որպէս իշաշտար-
խան եւ իՂզլար : Բայց երբ ոք կամիցի իւրոյ մեռելոյ
զիազարդն իՎանքն տալ , եղիցի ըստ իւր յօժարութեանն :

ԺԹ .

Ամենայն երիցփոխի հաշիւն տեսցեն իւրման տարւոյն
հոգեւոր դատաւորքն մեր հանդերձ երկու իշխանօք եկե-
ղեցւոյն այնմիկ , եւ փոխանակ նորին զնորն ընտրեալ

կացուցեն , զամենայն ծախսն եւ զմուտսն նորին իդա-
բարս եկեղեցւոյն զրեալ , նոյն դարարն եւ դրամն աւե-
լեալ զնիցեն իմիւում սնդոյն եւ պահպանեսցեն իխորանոյ
եկեղեցւոյն , ուր զգեստատունն է : Հին երիցփոխն կնքե-
ցէ , եւ բանալին նոր երիցփոխին տացէ , եւ յորժամ
պիտոյասցի եկեղեցւոյն , զիտութեամբ Հոգեւոր Դատա-
րանին բացեալ առցեն զոր ինչ եւ կամին ըստ պիտոյիցն ,
եւ ինքեանք բարց դատարանի զիտութեանն մի իշխեսցեն
ձեռնամխիլ :

Ի .

Յորժամ աղքատաց բապախն ոչ բաւականացի աղ-
քատացն , եւ եկեղեցին ունիցի բաւական դրամս , հարկ
է Սրբազան Արքեպիսկոպոսին վերահասու լինել եւ տեսա-
նել , եւ ըստ պիտոյից աղքատաց , տնանկաց , գերեաց ,
հիւանդաց , եւ անտէր ննջեցելոց օգնութիւն առնել .
զի եւ նոքա Աստուծոյ են եւ որդիք սուրբ եկեղեցւոյն :

ԻԱ .

Ով ոք եւ լինիցի հասարակ աղքատաց զանձապետ ,
հարկ է եւ նմա իլրանալ տարւոյն ' զհաշիւն իւր տալ
հոգեւոր եւ մարմնաւոր դատաւորացն , եւ զինչս աղքա-
տացն պնդութեամբ պահել իրեւ զինչս Աստուծոյ ,
եւ մի անընտրութեամբ տալ աշխարհականաց վասն շա-
հնցուցանելոյ , որում ոչ վկայեսցեն հոգեւոր եւ մարմնա-
ւոր դատաւորքն : Սյլ եւ երբ լինիցի եւս տալ , մեծաւ
զգուշութեամբ , բազում վկայիւք , զրով եւ երաշխաւորաւ
տայցեն , զի մի իզուր կորուսցեն : Եւ երբ ինքնազուխ
տացէ զանձապետն ուրուք զղրամս աղքատաց , առանց
հարցանելոյ հոգեւոր եւ մարմնաւոր դատաւորաց , մինչ
վնասեսցի տուեալն այն , յանձնէ իւրմէ տուեցի վասն
անխողութեանն :

ԻԲ .

Վասն կառավարութեան եւ գործածութեան զանձանա-
կացն եւ ընչիցն աղքատաց ' բազումս ունի հարկաւորու-
թիւն զրել կանոնս ' սակայն իներկայս եւ ոչ միոյն կարո-
ղանամք վերահասու լինել եւ ըստ այնմ սահմանել , մինչ
տուրքն նուազ է վասն տառապանաց նորաշէն քաղաքի ,
եւ աղքատք բազումք : Մինչ Աստուծոյ ողորմութեամբն
քաղաքս հաստատութիւն ընկալցի , եւ աղքատքն սբա-
փեսցին իյողորմելութենէ , եւ տուրքն բազմացի , ի-
ժամանակին յայնմիկ եղեալ Արքեպիսկոպոսն որ տե-
սուչն է հոգւոց եւ մարմնոց նոցա , տեսցէ հոգեւոր
եւ մարմնաւոր դատաւորօք եւ իշխանօք , եւ ըստ այնմ
կարգս եւ սահմանս զիցէ , քէ իյորս գործածել պարտին .
Յրբ եւ որով ճանապարհաւ , որ լինիցի զիւրութիւն աղքա-
տաց եւ բարեկարգութիւն քաղաքին : Չոր օրինակ երբ
բազմացի զրամս , կարող են նովաւ զհիւանդանոցս շի-

նել, եւ զամենայն անգործ աղքատս եւ զորքս ինձա ժողովել, եւ ըստ այնմ վերակացուս կարգել:

ԻԳ.

Դման սմին հարկաւորի ինձ գրել եւ կանոնս ոմանս վասն կառավարութեան համալսարանին, այսինքն վարժարանին, որ է զպրատուն. բայց մինչ այժմ ոչ գոյ այն. երբ Աստուծոյ տօրութիւնն քաղցրացուցէ զսիրտ Կայսերական Մեծութեանն, որ վասն այնորիկ եւ ոռհիկս սահմանեցեն, յայնժամ երէ եղեց կենդանի, ըստ կարգի եւ ըստ պարտաւորութեան մերոյ՝ սահմանելոց եւ զամենայն, վասն բարւոք կառավարութեան նորին եւ հաստատութեան, եւ իւրաքանչիւրոց զործն, վարժապետին եւ վարժելոցն յատկացուցանելոց, յորոց պարտին յառաջ գալ այսուհետեւ բոլոր եկեղեցականքն: Իսկ երէ հանդիպի մեզ ման՝ ըստ հոսանուտ բնութեանս մարդկան, եւ կամ լինել այլ ուրեք՝ ըստ փոփոխ բնութեանս մերոյ, յայնժամ հարկ եւ պարտաւորութիւն է այնմ Սրբազան Արքեպիսկոպոսին որ զկնի մեր յաջորդէ, որ զվերոյնշանակեալսն լրացուցէ, եւ հոգս կատարեալս տարցէ իւրոյս ածել զամենայն անկատար եւ խաւար հոգիսն, իւրոյս գիտութեան,

որով փառաւորի Աստուած, պայծառապէս պանծայ Սուրբ Արոռն մեր եւ եկեղեցիքն, բարեկարգի հոգեւոր եւ մարմնաւոր դատարանքն, եւ ժողովուրդքն ժամանակին լինին երանելիք, որք տեսանեն զորդիս իւրեանց յառաջագինս զնայոյ զօրութենէ իզօրութիւն, զոռնկութենէ իյազնուականութիւն. որ չիք իր ինչ պատուականագոյն իյաշխարհի քան զիմաստութիւնն, որպէս յայտ առնէ Սողոմոն. եւ Դաւիթ անյաղք փիլիսոփայն մեր, եւ հնագոյն հեղինակքն իմաստութեամբ, եւ ներկայիս փորձն, որ մեծամեծ բազաւորք իմաստութեամբ լայնացուցանեն զհայրենիս, ստանան զանուն մշտնջենական, եւ բողոքն զերջանկութիւն ստորադրելոցն: Հակառակ սմին, որք զուրկք են իմաստութենէ, զունեցեալ իշխանութիւնն կորուսին եւ կորուսանեն: Եւ նոյն ինքն Սրբազան Արքեպիսկոպոսն որ զայս տնօրինէ, լինի պարտաւոր բիւր բարեաց ժողովրդեանն, որպէս նախնի բարգմանիչքն ազգիս մերոյ, զորոց վիպէ պատմաբանն Մովսէս քերթողն Խորենացի:

Նուաւստ Յովսէփ Արքեպիսկոպոս Ռուսաց երկրի ամենայն Հայոց ազգին, եւ Հիմնադիր Նորաշէն քաղաքիս Նախիչեւանայ:

ԱՌԱԿ.

ԱՔԱՂԱՂ ԵՒ ՄԱՐԴԱՐԻՏ.

Աքաղաղին մէկն աղբիւսը քրքրած առեն

Ինչպէս եղաւ՝ մարգըրիտ մը գըտաւ մէջէն.

Դառնայ ինչ ըսէ աղէկ.

« Հը, ինչ փուճ բան, նայեցէք.

Մարգիկ սրբան անխելք եւ

Որ սըւոր մեծ գին կը գընեն:

Ինծի համար, կուզէք ըսեմ՝ ճըշմարիտը.

Հատ մը գարին լաւ է քան զայս մարգըրիտը:

Իրաւ, գարին տեսօք չէ,

Բայց փոր կը կը շտապընէ:

Ահա այնպէս է ընդհանուր

Տըգէտ մարգոյր գատաստան.

Ո՛ր բանէն որ համ չեն առնուր՝

Իրենց համար է անպիտան:

ՔՈՒՂՈՎ.